

Danko
Zelić

Musée imaginaire ranokršćanske, predromaničke i romaničke skulpture Istre

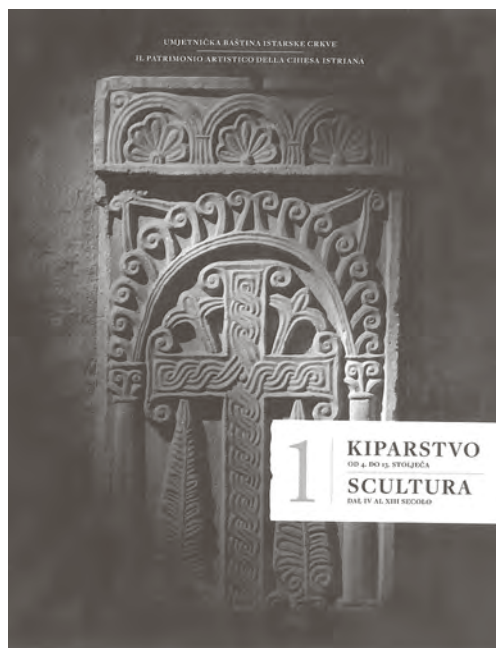
IVAN MATEJČIĆ – SUNČICA MUSTAČ, *Kiparstvo od 4. do 13. stoljeća*
/ *Scultura dal IV al XIII secolo*, [Umjetnička baština istarske crkve 1
/ Il patrimonio artistico della chiesa istriana 1]

SURADNICI NA KATALOGU: Pascale Chevalier, Miljenko Jurković;
FOTOGRAFIJE: Živko Bačić, Ivo Puniš, Poreč: Porečka i Pulska biskupija
– Istarska županija – Istarska kulturna agencija, 2014., 318 str.
ISBN 9789535745600

Kiparstvo od 4. do 13. stoljeća autora Ivana Matejčića i Sunčice Mustač prvi je od predviđenih sedam svezaka izdavačkog niza “Umjetnička baština Istarske crkve” – inventara spomenika sakralne umjetnosti iz razdoblja od 4. do 18. stoljeća na prostorima današnje Porečke i Pulske biskupije.¹

U hrvatskoj povijesti umjetnosti zamisao o izradi cjelovitih višesveščanih inventara sakralne umjetničke baštine inaugurirana je serijom “Umjetnička baština zadarske nadbiskupije”, urednika Nikole Jakšića.²

Knjigom *Kiparstvo od 4. do 13. stoljeća* obuhvaćeno je ukupno 126 istarskih spomenika, u rasponu od skupocjene arhitektonske plastike i liturgijskih instalacija katedralnih zdanja u Poreču, Puli i Novigradu do rustične skulpturalne opreme usamljenih sakralnih građevina na periferijama

- 1 Po riječima urednika edicije i suautora I. sveska Ivana Matejčića na predstavljanju knjige u Episkopiju porečke Eufrazijane, II. će svezak obuhvatiti spomenike kiparstva od 14. do 18. stoljeća, potom će uslijediti dvije knjige o slikarstvu te dvije o arhitekturi, u kojima će biti obrađeni periodi od 4. do 18. stoljeća.
- 2 Do danas su, između 2004. i 2008., u toj seriji objavljena četiri sveska: Zlatarstvo (Nikola Jakšić, Radoslav Tomić), Kiparstvo I: od IV. do XVI. stoljeća (autori Nikola Jakšić i Emil Hilje), Kiparstvo II: od XVI. do XIX. stoljeća (autor Radoslav Tomić) i Slikarstvo (autori Emil Hilje i Radoslav Tomić).

biskupijskih teritorija – agera nekadašnjih rimskih kolonija. Mnoga od tih djela još uvijek se nalaze *in situ*, na svojim izvornim mjestima u okviru sačuvanih arhitektonskih cjelina, dijelom su sačuvana kao *spolia* ugrađena u novije građevine, ali još je više onih u muzejskim zbirka – od najstarije, zbirke Arheološkog muzeja Istre u Puli, do najnovije, Lapidarija u Novigradu. Osim kamene skulpture koja tvori najveći dio korpusa, uvrštena su i kiparska djela u tehnici štuka (iz justinijanskog razdoblja:

← Prozor s tranzenom i ulomkom pilastra oltarne ograde na crkvi sv. Lovre u Svetom Lovreču Pazenatičkom (FOTO: I. Puniš)

u bazilici i episkopiju Eufrazijane te kapeli Sv. Marije Formoze u Puli) te romaničke drvene skulpture raspetog Krista (iz Gračišća, Bala, Motovuna i Galižane).

Sačuvanost, brojnost, prostorni razmještaj i gustoća te vrijeme i mjesto nastanka skulptura koje tvore korpus obrađenih spomenika determinirana su, dakako, stanjima u vremenima u kojima su nastajale, ali i stjecajem kasnijih povijesnih okolnosti. Prvim prelistavanjem stranica knjige čitatelj bi mogao steći dojam da je riječ o antologiji, budući da je gotovo sve što je sačuvano na svoj način singularno, unikatno. Pravi je izazov pred autorima bio utvrditi konkluzivnost, tj. "dokaznu" vrijednost spomeničkog materijala s obzirom na kronologiju postanka i pripadnost umjetničkim stilovima te ispitati funkcioniranje pojedinih spomenika unutar standardnih povijesnoumjetničkih narativa. Drugim riječima, materijal je trebalo sagledati unutar znatno širih povijesnih i povijesnoumjetničkih konteksta.

Premda u cijelosti ispunjava svoj temeljni cilj sustavnog objavljivanja građe, tj. korpusa spomenika, knjiga je znatno više od zbroja kratkih predgovora i kataloga/inventara skulpture. Već u uvodnim

se poglavljima, autora Ivana Matejčića i Sunčice Mustač, jasno razabire da je posrijedi djelo koje ima sva obilježja sinteze.

Kataloške jedinice koje su, osim urednička edicije i autora sveska Ivana Matejčića te suautorice, dijelom napisali Pascale Chevalier i Miljenko Jurković, nerijetko su prave male minijature u kojima svjedočimo o izbalansiranosti egzegeze starijih i novijih izvješća o nalazima, proučavanja povijesnoumjetničke literature i pomne autopsije samih spomenika. U tom smislu, sagledana u cijelosti, knjiga vjerodostojno govori o "prijedenom putu" i aktualnom stanju istraženosti i interpretiranosti, pružajući cijeli niz novih, plauzibilnijih odgovora na "stara" pitanja horizontalne i vertikalne kronološke i stilske stratifikacije istarske skulpture tijekom tisuću godina, proteklih između pojave prvih kršćanskih sarkofaga u Puli i Poreču i kraja romaničkog razdoblja. Pritom se, dakako, raspravlja i o brojnim otvorenim pitanjima te upućuje na problematsko sagledavanje pojedinih kiparskih djela, ali i većih skupina spomenika, tj. kronološko-stilskih segmenata cijelog obuhvaćenog korpusa.

Knjiga je, k tome, i autentično svjedočanstvo nečega što možemo nazvati

lokalnom “tradicijom štovanja kulturnih spomenika” započetom srednjovjekovnim reutilizacijama i resemantizacijama starijih skulpturalnih djela, nastavljenom anti-kvarkskim poduzimanjima i usustavljenom uspostavom organizirane skrbi o spomenicima (službe zaštite) i njihovoj prezentaciji (Arheološki muzej Istre). *Hommage* davnim, znanim i neznanim čuvateljima baštine slikovito je iskazan fotografijama pleternih reljefa ugrađenih u pročelja crkve sv. Lovre u Lovreču Pazenatičkom i crkve sv. Antuna u Galizani te osebujnog devetnaestostoljetnog lapidarija u kriпти župne crkve u Balama.

Svezak se odlikuje primjernom uređenošću i primjerenom duljinom uvodnih poglavlja i tekstova kataloških jedinica, a opremljen je vrhunskim fotografijama autora Živka Bačića i Ive Puniša. Izdanje je u cijelosti dvojezično; integralne hrvatske tekstove na talijanski je preveo Jan Vanek. Premda je tiskana kao dio serije “Umjetnička baština Istarske crkve”, knjiga *Kiparstvo od 4. do 13. stoljeća* je cjelovito i zaokruženo djelo. Stoga smatramo da bi njezinoj upotrebljivosti znatno doprinijelo da je opremljena pomagalima koja su zacijelo predviđena za posljednji svezak edicije (primjerice sadržajem, tj. popisom kataloških jedinica, te kartom i kazalom lokaliteta).

U svakom slučaju, knjiga Ivana Matejčića i Sunčice Mustać djelo je koje svjedoči o dva kontinuiteta. Na jednoj strani o osebujnom, isprekidanom i skokovitom kontinuitetu života spomenika i njihove skulpturalne dekoracije i opreme, s vrhuncima u justinijanskom razdoblju i razdoblju karolinške vrhovne vlasti, koji završava postupnim usponom od razdoblja rane romanike, a na drugoj strani o kontinuitetu upoznavanja, vrednovanja i znanstvenog istraživanja korpusa starijeg istarskog kiparstva. Knjiga *Kiparstvo od 4. do 13. stoljeća* uistinu je pokazatelj kvalitete i dosega starijih povijesnoumjetničkih istraživanja, ali i napretka ostvarenog u posljednjih nekoliko desetljeća. Posrijedi je sinteza napora cijele generacije stručnjaka,

↑ Ulomak dovratnika iz crkve sv. Mihovila u Banjolama (Foto: I. Puniš)

generacije nasljednika uglednih istraživača kojima – poslije radova Antona Gnirsa, Giulija Caprina, Attilija Degrossija i Marija Mirabelle Robertija – dugujemo prve cjelovitije interpretacije lokaliteta i prve sinteze: Ljube Karamana, Milana Preloga, Branka Fučića, Ante Šonje, Branka Marušića. U devedesetim godinama 20.

stoljeća, naime, započinje novi val intenzivnih zahvata na istraživanju i zaštiti istarskih spomenika. Taj je fenomen uzročno-posljedično povezan s jedne strane s restrukturiranjem službe zaštite spomenika (osnutkom Konzervatorskog ureda u Poreču, a potom Konzervatorskog odjela u Puli) i djelovanjem Ivana Matejčića, a potom i osnutkom Međunarodnog centra za kasnu antiku i rani srednji vijek u Motovunu pod vodstvom Miljenka Jurkovića. Nova istraživanja na lokalitetima, provedena uz primjenu suvremenih metodologija i tehnologija iznjedrila su važna otkrića. Uslijedile su im prezentacije starijeg i novijeg materijala na izložbama te intenzivni akademski napori koji su uključili i studij komparativnog materijala, kako u Hrvatskoj, tako i u inozemstvu, posebice u Dalmaciji i na Apeninskom poluostrvu. Sudjelovanje velikog broja hrvatskih i stranih stručnjaka (iz Italije, Francuske, Švicarske) rezultiralo je očekivanom i željenom "internacionalizacijom" problematike i omogućilo provjeru zaključaka u širim akademskim krugovima.

Uz kvalitetno elaborirane odgovore na pitanja odnosa središta i periferije, vanjskih utjecaja i importa te evolucije karakterističnih žanrova kiparske produkcije u

okvirima sakralne umjetnosti (posebice sarkofaga, oltarnih ograda, ciborija, arhitektonske plastike) dva se fenomena, apostrofirana i od samih autora knjige doimaju najintrigantnijima: u prvom redu "tektonska pomicanja" brojnih spomenika u odnosu na njihove dosadašnje, na stilskim obilježjima zasnovane datacije, a potom i pitanja skulpturalne produkcije u vremenskim razdobljima iz kojih, prema današnjim spoznajama, nisu sačuvane databilne skulpture – primjerice u prvom razdoblju kršćanstva, potom od druge polovice 6. do kraja 8. stoljeća te kasnog 9. i cijelog 10. stoljeća.

Knjigom Ivana Matejčića i Sunčice Mustač upravo se afirmira povijesnoumjetnička disciplina; uz kompetencije i mjerodavnost sadašnjih istraživača i njihovih prethodnika, u njoj se ogledaju i sva autonomna postignuća struke. Drugim riječima, kada je riječ o sakralnoj baštini na prostorima Porečko-pulske biskupije, povijest umjetnosti bila je i ostala znatno više od "pomoćne povijesne znanosti", njezini su rezultati unaprijedili, ali i u mnogim pojedinostima i cjelini revolucionirali predodžbe o starijoj povijesti Istre zasnovane na rezultatima drugih srodnih struka. x